

הרב יהונתן אביב

קניין תורה - עמל תורה¹

התנוצצות קבלת התורה אשר ניתנה לעם ישראל בו' סיוון חוזרת בכל שנה ושנה. דבר זה ניתן ללמוד מדברי הגמ' בשבת (קכ"ט, ב). הגמ' שם אומרת, שאין להקיז דם בערב חג השבועות, מכיוון "דנפיק ביה זיקא ושמיה טבוח, דאי לא קבלו ישראל תורה הוה טבח להו לבשריהו ולדמייהו" [וכן נפסק להלכה בשולחן ערוך (רמ"א תס"ח, י)]. בשעת קבלת התורה הייתה סכנה מוחשית לעולם, וכדברי הגמ' (ע"ז ג', א) "אם ישראל מקבלין את תורתו מוטב ואם לאו אני אחזיר אתכם לתוהו ובוהו", הרי שסכנה זו חוזרת בכל שנה ושנה מחדש, ומשום כך בכל ערב שבועות יש סכנה בהקזת דם, ואף יש להיזהר ביום זה מאותה רוח ששמה 'טבוח', העלולה להחריב מחדש את כל העולם. אם כן אנו רואים שההתנוצצות המיוחדת ימים אלו חוזרת בכל שנה ושנה, על כל המשתמע מהם ועל כל הסובב אותם, ואם לגבי סכנה חוזרים הדברים, הרי שבקדושת הימים והופעת התורה על אחת כמה וכמה, שהרי מידה טובה מרובה ממידת הפורענות.

דברים אלו מפורשים אף בפסיקתא דרב כהנא (י"ב, ד"ה 'בחדש בשלישי') אמר הקב"ה לישראל: בני היו קורין את הפרשה הזאת בכל שנה ואני מעלה עליכם כאילו שאתם עומדים לפני הר סיני ומקבלין את התורה. אימתי 'בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים'.
וכן משמע בירושלמי (ראש השנה פרק ד', הלכה ח):
בכל הקרבנות כתיב 'חטא', ובעצרת אין כתיב 'חטא', אמר להן הקב"ה מכיוון שקיבלתם עליכם עול תורה, מעלה אני עליכם כאילו לא חטאתם מימכם.
מסביר 'קרבן העדה' "שבכל שנה בעצרת הוא כיום אשר עמדנו לפני הר סיני... הלכך אין שם חטאת ביום הזה". דהיינו: בכל שנה ושנה ביום זה מתכפרים עוונות עם ישראל מחדש, שכן קדושת היום חוזרת בכל שנה מחדש. בכל שנה ושנה חוזר עם ישראל ומקבל את התורה פעם נוספת, ובשל כך חוזרת קדושת היום. על כן אין חג השבועות 'זכר למתן תורה' כפי שהוא 'זכר ליציאת מצרים' אלא יש בו בחינת מתן תורה מחדש בכל שנה.
את חשיבותו של חג השבועות ניתן ללמוד מהגמ' במס' פסחים שם מובא שרב יוסף אמר על חג השבועות: "עבידי לי עגלא תלתא, דלולא האי יומא דקא

1 מבוסס על שיחותיו של מרן הגר"א שפירא זצ"ל.

גרים כמה יוסף איכא בשוקא", ופירש שם רש"י: "אי לאו האי יומא - שלמדתי תורה ונתרוממתי הרי אנשים הרבה בשוק ששמן יוסף, ומה בני לבינם". רב יוסף חוגג את חשיבותו של יום מתן תורתנו בביטוי הפרטי כלפי התלמיד חכם, שברבות הזמן התורה הופכת מתורת ד' לתורתו, וכדברי הגמ' עבודה זרה (י"ט, א): "ואמר רבא בתחילה נקראת על שמו של הקדוש ברוך הוא ולבסוף נקראת על שמו שנאמר: 'בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה'", ופרש"י שם: "נקראת על שמו - של אותו תלמיד שטרח בה" וברש"י בתהלים (א', ב) פירש: "ומשעמל בה נקראת תורתו". רש"י מוסיף בביאורו מילה נוספת "ונתרוממתי", התורה מעלה את האדם לאחר שעמל בה למדרגה אחרת. אין הכוונה רק בתוספת ידיעה זו או אחרת, אלא מרוממת את נפש האדם למדרגות בהן לא עמדה קודם לכן. התרוממות זו באה דווקא לאחר שהאדם רוכש את התורה ע"י העמל בה.

דרך העמלות בתורה מובאת ברמב"ם בפרק ג' של הלכות תלמוד תורה (הלכה ו'): מי שנשאו לבו לקיים מצוה זו כראוי ולהיות מוכתר בכתר תורה לא יסיח דעתו לדברים אחרים ולא ישים על לבו שיקנה תורה עם העושר והכבוד כאחת כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל ולא עליך הדבר לגמור ולא אתה בן חורין ליבטל ממנה ואם הרבית תורה הרבית שכר והשכר לפי הצער.

הרמב"ם פותח את הלכות תלמוד תורה בשני פרקים כלליים העוסקים במצוות תלמוד תורה וגדריה, ולאחר מכן הרמב"ם מקדיש פרק שלם למי שנפשו חשקה להיות מחונן בכתר תורה. כותב שם הרמב"ם (ג', י"ב - י"ג):

אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן ולא באלו שלומדין מתוך עידון ומתוך אכילה ושתיה אלא במי שממית עצמו עליהן ומצער גופו תמיד ולא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה... אמרו חכמים ברית כרותה שכל היגע בתורתו בבית המדרש לא במהרה הוא משכח וכל היגע בתלמודו בצנעה מחכים שנאמר ואת צנועים חכמה וכל המשמיע קולו בשעת תלמודו תלמודו מתקיים בידו אבל הקורא בלחש במהרה הוא שוכח: (יג) אף על פי שמצוה ללמוד ביום ובלילה אין אדם למד רוב חכמתו אלא בלילה לפיכך מי שרצה לזכות בכתר התורה יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפילו אחד מהן בשינה ואכילה ושתיה ושיחה וכיוצא בהן אלא בתלמוד תורה ודברי חכמה.

מדברי הרמב"ם אלו משמע שזוהי חטיבה לעצמה שאינה שייכת ללומד התורה הרגיל, אלא באדם המעוניין לרכוש את התורה ולזכות בכתר התורה. לכן למשתייך אליה יש סדרי לימוד שונים לחלוטין, אשר ביניהם הוא צריך ללמוד

בבית המדרש, בצינעה ובעיקר בלילה. כך משמע ב'שאלתות דרב אחאי גאון', שם מובאות ההלכות הללו בשאלתא נפרדת (שאלתא י"ט), ולא בשאלתא העוסקת באופן כללי במצוות תלמוד התורה (שאלתא ז'). מכיוון שהרמב"ם כותב את דבריו "ברית כרותה" בפרק השלישי, משמע שזוהי ברית מיוחדת שנכרתה עם לומדי התורה העוסקים בה תדיר אף בלילה ובצינעה שהם בעלי כתר התורה, ולא עם הקובעים רק עתים לתורה.

נראה להסביר שהמקור לחיוב הלימוד בבית המדרש וחיוב הלימוד בלילה, הוא בדברי ה'ספרי' (פיסקא מ"א). ה'ספרי' אומר: "ולעבדו' - זה תלמוד... וכשם שעבודת מזבח קרויה עבודה, כך תלמוד קרוי עבודה". מקור נוסף לדבר ניתן ללמוד מהגמרא במס' מנחות (ק"י, א), בה מצינו השוואה נוספת בין העבודה בבית המקדש ובין לימוד התורה:

שיר המעלות הנה ברכו את ד' כל עבדי ד' העומדים בבית ד' בלילות' - מאי 'בלילות'? א"ר יוחנן: אלו תלמידי חכמים העוסקים בתורה בלילה, מעלה עליהן הכתוב כאילו עוסקים בעבודה.

אם כן, מתוך ההשוואה לחיוב העבודה בבית המקדש, משמע שגם כאן מדובר בחיוב עבודת ד' שבלומד התורה, דהיינו בדין כתר התורה, ומכאן המקור לכך שלימוד זה צריך להיעשות דווקא 'בבית ד' ו'בלילות'. המקור לחיוב הלימוד בצנעה כדי לזכות בקיום הברית, נלמד מהעובדה שברית זו נכרתה בשעת נתינת הלוחות השניות, והמיוחד שבנתינה זו, לעומת הנתינה הראשונה, היה בכך שנתינה זו נעשתה בצנעה.